

ŽIVA KULTURNA DEDIŠČINA SLOVENIJE

Cerkljanski laufarji

Ime: Cerkljanski laufarji

Sinonim: Laufarija

Zvrst: Šega in navada

Podzvrst: Letne šege

Predmetna oznaka: Pustovanje, karneval, maske

Lokacija: Cerkno, občina Cerkno

Nosilec izročila, znanja ali dejavnosti: Društvo Laufarija Cerkno, Bevkova ul. 14, 5282 Cerkno
Predsednik Martin Trpin, Tel. 041 424 498, martintrpin@gmail.com

E: info@laufarija-cerkno.si, laufarija@gmail.com, www.laufarija-cerkno.si

Geokode lokacije (GPS) : Središče trga: N 46° 8' 94", E 13° 59' 22"

Prostor dediščine: Mestne ulice in trgi.

Pristojnosti: Etnologija

Povezave z ustanovami: Mestni muzej Idrija - oddelek Cerkljanski muzej (www.muzej-idrija-cerkno.si)

Povezave z registri:

Avtorja prijave: Ivana Leskovec (Mestni muzej Idrija), dr. Naško Križnar (Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Ljubljana)

Opis dediščine

V dediščini laufarjev se prepletata snovna in nesnovna dediščina: naličja, obleke, pripomočki, umetnost rezbarstva, šege, navade, jezikovno-narečne posebnosti.

Posebnost cerkljanskih šemskih likov so lesena naličja, im. *larfe*. Izrezljana so iz lipovega lesa in jih v tako človeku podobni obliki ne poznajo nikjer drugod na Slovenskem. Poznani so tudi po tem, da so oblačila likov izdelana iz svežega mahu ali bršljanovih listkov ali smrekovih vejic. Laufarji so zaključena skupina, ki sebe imenuje »laufarska družina«. Med njimi je nekaj arhaičnih mask najstarejšega izvira (Pust, Ta star, Ta stara, Ta terjast), druge predstavljajo različne družbene in poklicne skupine domačega okolja (Gospod in Gospa, Ta loparjev, Ta kožuhov, Ta slamnat), nekateri liki pa poosebljajo človeške značilnosti, slabosti in bolezni tega prostora (Ta krastov, Ta pjan in Ta pjana).

O začetkih, razvoju in spremembah v cerkljanski laufariji zaradi pomanjkanja pisnih virov ne vemo veliko. Ni poznano, od kdaj so laufarji v Cerknem, niti od kod so prišli. Da bi bili izvorno cerkljanski ne moremo trditi, saj podobne maske poznajo še marsikod na alpskem kulturnem območju. Obred se je desetletja ali stoletja odvijal po nenapisanih pravilih, zadnjič leta 1914, ob začetku prve svetovne vojne. Po letu 1918, ko je Primorsko zasedla in pozneje priključila Italija, pa so je bil prepovedani. Dokončno je laufarje prizadela druga svetovna vojna: v ruševinah večkrat bombardiranega Cerknega so izginila vsa njihova naličja, obleke in druga oprema.

Do obnovitve laufarije je prišlo leta 1956. Pobudnik zanjo je bil cerkljanski rojak Peter Brelih. Že leta 1948 je začel namenoma prihajati v Cerkno, da bi ljudi navdušil za obnovitev šege. S pomočjo starejših Cerkljanov in ob strokovnem sodelovanju dr. Nika Kureta iz Inštituta za slovensko narodopisje SAZU so obnovili vse like laufarske družine in sam obred.

Laufarska družina je ob obnovitvi leta 1956 štela 14 likov: Ta star, Ta stara, Ta terjast (dva lika), Lamant, Ta bršljanov, Ta ličnat, Ta loparjev, Ta kožuhov, Ta krastov, Ta žakljev, Gospod in Gospa ter Pust. Z leti se je število povečalo na 25 (še Ta pjan, Ta pjana, Ta smrekov, Ta koševa, Ta žleht, Ta perjev, Ta divji, Marjetica, Ta terjast in Oštir), ki pa izpovedno ostajajo v prvotnem vsebinskem okviru. Nosilci sprememb so člani fantovske skupnosti oz. danes člani društva. Pomembno vlogo je imel izdelovalec lesenih naličij, domačin rezbar Franc Kobal (1920–2005).

Pustno dogajanje sestavljajo nedeljski obhodi, koledovanje, odkop *bôta* in obsodba pusta.

Štiri nedelje pred pustom se laufarji postopoma začnejo kazati v javnosti in s tem napovedujejo predpustni čas.

Koledovanje je eno glavnih opravil v predpustu. Laufarji v skupini obiskujejo domačije in nabirajo dobrote, nekdanj pa so zbirali sukanec, da so si lahko popravili in na novo našili obleke. Še vedno pa Ta star z vsako gospodinjo, ki jih sprejme, zapleše ples za dobro letino oz. *dè bè blà rípa bèl debjéla*.

Osrednji lik cerkljanske laufarije je Pust, ki simbolizira zimo in je kriv za vse, kar se je v preteklem letu v Cerknem in okolici slabega, napačnega in nespametnega zgodilo. Za vse slabosti in napake je obsojen, tudi zato, da lahko pride pomlad. Sojenje in usmrtitev pusta je osrednji dogodek današnje laufarije. Sodnik Cesarsko-kraljeve sodnije pustu pred zbranim občinstvom prebere obtožnico, *kalamon*, ki je sestavljena v starem cerkljanskem narečju. Pust večkrat pobegne, vendar ga Ta terjasti najdejo in privedejo nazaj.

Na pustni torek dopoldne laufarji iščejo in odkopljejo »bôt« (drvarski bat). Le-ta je vse leto zakopan na zemljišču, ki je bilo včasih po izročilu last laufarske skupnosti. Bot je orodje, s katerim bodo usmrtili pusta.

Dokončno sodbo mu izrečejo na pustni torek in se glasi *smrt z bôtam*. Usmrtitev izvrši Ta star. V znak žalosti laufarji zaplešejo poseben ples, *ta kapcinarsko*, pri kateri se polka izmenjuje z žalostinko in se laufarji v obupu valjajo po tleh. Pusta odpeljejo s prizorišča neznano kam. Obreda je s tem konec. Laufarji ohranjajo z vsakoletno živo uprizoritvijo v pustnem času, ko se znanje o njej prenaša iz generacije v generacijo z ustnim izročilom. Za to dejavnost je bilo v Cerknem ustanovljeno Društvo Laufarija. Pomembna je izobraževalna in vzgojna vloga Cerkljanskega muzeja, kjer je od leta 2006 na ogled stalna zbirka z naslovom »Pust je kriv! – pripoved o cerkljanskih laufarjih«. V muzeju je shranjena tudi njihova oprema, izdelana leta 1956 in pozneje. Žal pa je v lokalnem okolju zamrla večšina izdelovanja lesenih naličij. V muzeju je ohranjeno le orodje zadnjega rezbarja Franca Kobala.

Laufarija je eno najprepoznavnejših slovenskih pustovanj in ikona kulturne dediščine Cerknega in Cerkljanskega. Šemsko skupino laufarjev odlikujejo lesene obrazne maske, kakršnih ne srečamo nikjer drugje v Sloveniji. Čeprav je bila laufarija oživiljena leta 1956 ter nekateri liki zanjo na novo ustvarjeni in izdelani še po letu 1956, se v njej prepleta zavestno ohranjanje kulturne dediščine s starim ustnim izročilom. Skozi povezavo med Društvom Laufarija ter Mestnim muzejem Idrija, v samem začetku pa z ISN SAZU, v šegi danes prepoznamo težnjo po trajnosti in spreminjanju ter tradiciji in inovativnosti. Vsakoletno pustno prireditev obišče veliko število ljudi iz vse Slovenije in iz tujine, predvsem pa vsi domačini, saj se z laufarijo identificirajo ljudje kot posamezniki in kot skupnost – kraj kot celota. Leta 1991 je Občina Idrija maske cerkljanskih laufarjev razglasila za spomenik premične kulturne dediščine.

Priloge

Bibliografija

Jelinčič, Rado (1986): Laufariji ob rob. *Primorske novice* (4. 2.).

Kuret, Niko (1945): Pustne šeme na Cerkljanskem. *Etnolog* 17: 101.

Kuret, Niko (1984): *Maske slovenskih pokrajin*. Ljubljana

Leskovec, Ivana (1986): Oris zgodovine razvoja cerkljanske laufarije. *Primorska srečanja* 63: 244–246.

Leskovec, Ivana (1997): Lavfarji na filmu in lavfarji danes. V: Križnar, N. (ur.), *Etnološki film med tradicijo in vizijo* Ljubljana: 121–126.

Leskovec, Ivana (1991): O cerkljanskih laufarjih. *Idrijski razgledi* 36, 1: 32–34.

Leskovec, Ivana (2003): Cerkljanska laufarija. V: Fikfak, J. [idr.] (ur.), *O pustu, maskah in maskiranju*. Ljubljana: Založba ZRC in Forma7: 315–326.

Filmografija

Ti si kriv (1961). Produkcija Viba film, scenarij in režija Zvone Sintič, kamera Viki Pogačar. 35 mm, zvočni, barvni, 285 m.

Lavfarji v Cerknem (1956). Produkcija ISN SAZU, besedilo Niko Kuret, kamera Boris Brelih, režija Peter Brelih. 16 mm, 240 m.

Izdelovanje larfe ta bršljanastega (1986). Produkcija AVL ZRC, strokovno vodstvo Ivana Leskovec, kamera Naško Križnar, VHS, 45 min.